

XVII. YÜZYILDA BİR ŞÂİR: MEHMED SA'DÎ ÇELEBİ

Arş. Gör. Dr. Hasan Ali ESİR

A Seventieth Century Poet: Mehmed Sa'dî Çelebi

This work is concerning the life and geography of Sa'dî Çelebi as it appears in sources. This information which is gathered from the sources is enriched by the further informative elements derived from the poet's own works. The poet wrote his poems in the Arabic, Persian and Turkish languages. He is as much successful in prose as in poetry. He made translations as well. This work also includes exemplary poems by the author.

Keywords: Sa'dî Çelebi, Dıvan Edebiyatı, translation, prose, Ottoman science.

Hâfız-zâde Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi'nin nerede ve kaç tarihinde doğduğuna dair kaynaklarda bilgi yoktur. Ondan bahseden kaynaklar hayatı ve sanatıyla ilgili son derece sınırlı bilgiler vermektedirler. Anlatılanlar da birbirinin tekrarı mahiyetinde olup, çoğu zaman birkaç satırı geçmemektedir.

Sa'dî Çelebi'nin asıl adı Seyyid Mehmed'dir. Annesi nakîbüleşrâftan Es'ad-zâde Es-Seyyid Mehmed Sa'dî Efendi'nin kızkardeşi, babası da "Zeyrek-zâde hâfız" olarak şöhret kazanmış olan Hâfız Mustafa Efendidir.¹ Hâfız Mustafa Efendi, Kastamonuludur.²

Kaynaklar, esasen kültürlü bir aileden gelen, Sa'dî Çelebi'nin çok iyi bir tahsil gördüğü konusunda birleşirler.³ Babası Hâfız Mustafa Efendi, devrin âlimlerinden olup, müderris Zeyrek-zâde Seyyid Abdurrahman Efendiye⁴ intisap etmiştir. Diyarbakır ve Eyüp kazalarında iki defa olmak üzere, Üsküdar kazası

1 Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri-Vekayi'u'l-Fudalâ* (Nşr Abdülkadir Özcan), C. II-III, Çağrı Yayınları, İstanbul-1989, s. 78, 79.

2 *a.g.e.*, C.I, s. 537.

3 Sâlim, *Tezkire-ı Şu'arâ-i Sâlim*, Üniv. Ktp., TY No: 2407, s. 261, 262; Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

4 Seyyid Abdurrahman Efendi, devrin müderrislerinden olup Anadolu kazaskerliği yapmış ve H. 1085/ M. 1675 tarihinde vefat etmiştir. (Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 254).

kadılıklarında bulunmuş ve 1687 (H. 1098)'de vefat etmiştir.⁵ Dayısı Es'ad-zâde Es-Seyyid Mehmed Sâ'id Efendi de devrin şeyhülislâmlarından Yahya Efendiden⁶ mülâzemetle müderrislik yapmış, ayrıca Anadolu kazaskerliğinde bulunmuş ve 1687 (H. 1098)'de vefat etmiş bir âlimdir.⁷ Böyle bir çevrede yetişen şairin tahsilinde hiç şüphesiz bunların büyük tesiri olmuştur. Babasının üzerindeki tesirini:

SA'DÎ-i zâra garaz 'arz-ı 'ubûdiyyetdir

H^Wâhiş-i himmetin olmuş ana mevrûs-i peder (III/ 33)

beyti ile dile getirir. Sa'dî Çelebi, devrin müderrislerinden Zeyrek-zâde Seyyid Abdurrahman Efendiden mülâzemetle öğrenimine başlamış, tahsilini tamamlayarak, Kırk Akça Medresesinden mezun olmuş ve memuriyete başlamıştır.⁸ Şairin Kırk Akça Medresesinden kaç tarihinde mezun olduğu ve memuriyete ne zaman başladığı bilinmemektedir.

Sa'dî Çelebi, memuriyet hayatının ilk yıllarından başlamak üzere el üstünde tutulmuş ve özellikle devrin şeyhülislâmları tarafından takdir görmüştür. Önce H. 1096 (M. 1685) rebiyülevvelinde Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi tarafından Resûl-zâde Ahmed Efendinin yerine Fatma Hanım Medresesine ta'yîn edilmiştir.⁹ Burada yaklaşık üç yıl kaldıktan sonra H. 1099 (M. 1688) muharreminde¹⁰ bir diğer şeyhülislâm Debbağ-zâde Mehmed Efendi tarafından Tirevî Mahmûd Efendizâde Mehmed Emin Efendi yerine Fîrûz Ağa Medresesine ta'yin edilmiş, aynı yılın cümâdelûlâsında derecesi yükseltilmiştir.¹¹ Daha sonra H. 1101 yılının (M. 1690) cümâdelûlâsında Sun'ullah Efendi yerine Kadı Abdülhalim Medresesi müderrisliğine atanmıştır.¹² H. 1102 (M. 1691) şevvalinde derecesi yükseltilecek Es'ad-zâde Şeyhî Seyyid Mehmed Efendi yerine Hüsrev ü Kethüdâ Medresesine ta'yin edilmiştir.¹³ Büyük bir ihtimalle bu onun son görevidir. Zira bu tarihten ölümüne kadar (1691-1693) başka bir görevde bulunduğu dair bilgi yoktur.

Sa'dî Çelebi'nin memuriyet dışında başka görevlerde bulunup bulunmadığı ve bir tarikate intisap edip etmediği de bilinmemektedir. Ancak *Dîvân*'ındaki

5 Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, C. I, s. 537, 538.

6 Bu yüzyılda iki Şeyhülislâm Yahyâ Efendi bulunmaktadır: Biri 1644'te vefat eden, devrin büyük şâirlerinden Zekerîya-zâde Yahyâ Efendi, diğeri de 1677'de vefat etmiş olan Minkârî-zâde Yahyâ Efendidir. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 3, 2. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara-1973, s. 462, 463).

7 Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 541, 543.

8 Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262; Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

9 Sâlim, *Tezkire-i Şu'arâ-i Sâlim Efendi*, Üniv. Ktp. TY No: 2407, s. 261-262, Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

10 Bu ay, *Vekayi'ü'l-Fudalâ*'da safer olarak belirtiliyor. (Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79).

11 Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262; Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

12 Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79; *Sâlim Tezkiresi*'nde ise, Ebû Sâid-zâde Feyzullah Efendi tarafından cümâdelûlâ ayında Kadı Abdülhalim Medresesi müderrisliğine getirildiği belirtilmektedir. (Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262).

13 Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262; Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

na'tlarına bakılırsa Hazret-i Muhammed'e derin bir saygı ile bağlı olduğu görülür. Yine gazellerinin pek çoğunda tasavvuf ıstılahlarını başarılı, içten ve samimi bir şekilde kullanan usta bir şair derecesindedir. Bu âlemin gelip geçici olduğunu, mala, makam ve mevkie değer vermediğini söyler:

Hûn-âb-ı çeşmi neyleyeyim dâğ-ı dil yeter
Düşmem bu âlemin heves-i imtiyâzına (97/ 2)

Yine büyük bir ihtimalle, ömrünün son dönemlerinde yazdığı bir gazelinde eski şevk ve heyecanlarının kalmadığını söyler:

Aşkında cüst ü cûlarımız gitdi kalmadı
Evvelki ârzûlarımız gitdi kalmadı

Devrân şikeste etdi bu bezmin ayağını
Leb-rîz olan sebûlarımız gitdi kalmadı (119/ 1-4)

Sa'dî Çelebi'den bahseden kaynaklar, ölüm tarihi konusunda ittifak hâlinde dirler. *Safâyî*, *Belîğ* ve *Hediyetü'l-Ârifîn*'de ölüm tarihi "H. 1105" (M. 1693) olarak verilirken, *Tezkire-i Şu'arâ-i Sâlim*'de "safer 1105" (M. 1693)'tir. *Sicill-i Osmânî* ise "1105 Saferinin dokuzuncu günü" olarak kaydeder.¹⁴ Ancak Sa'dî Çelebi'nin ölümü ve defnedilişiyle ilgili daha geniş bilgi, Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyi'ü'l-Fudalâ*'sında bulunmaktadır. Buradaki kayda göre Sa'dî Çelebi, [1]105 Saferinin dokuzuncu, cumartesi günü vebadan ölmüş ve Ebâ Eyyübî Ensârî yakınlarında, Defterdâr Câmii mezarlığında, babasının kabrinin güney tarafına defnedilmiştir. Medresesine de Tekirdağlı Mustafa Paşa imamı Süleyman Efendi ta'yin edilmiştir.¹⁵

Hâfız-zâde Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi'den bahseden kaynaklar onun XVII. asır şuarâsı arasında müstesna bir yere sahip olduğunu, şairliğinin yanında, nesirde de usta olduğunu söylerler.¹⁶ Sa'dî Çelebi, Farsça ve Arapça'ya şiir yazabilecek derecede hakimdir.¹⁷ Kadı Mîr Hüseyin El-Meybedî'nin astronomi ile ilgili *Câm-ı Gîtî-nümâ*'sını Farsça'dan Arapça'ya tercüme etmiştir. Ancak onun asıl önemli eseri *Dîvân*'ıdır. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn* adlı eserinde Sa'dî'den bahsederken diğer kaynaklardaki bilgileri tekrarlar ve onu "Rûm ilinin

14 Safâyî, *a.g.e.*, s. 146; Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Üniv. Ktp., TY No: 1182, s. 76; İsmail Paşa El-Bağdâdî, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, C. 1-2, Ma'ârif Vekâleti Matbaası-1951, s. 304; Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye*, C. 3, Matbaa-ı Âmire 1315, s. 26.

15 Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

16 Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262; Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

17 Safâyî, *a.g.e.*, s. 146; İsmail Paşa El-Bağdâdî, *a.g.e.*, s. 304; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, s. 26; Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

Sa'dîsi" olarak nitelendirir.¹⁸ Bu durum onun âlim bir kimliğe de sahip olduğunu gösterir. Nitekim *Dîvân*'ındaki 12. kasidesinde şiir vadisine girmeden önce, ilim tahsil etmeye çalıştığını, bundan maksadının hüner göstermek ya da söz sahibi olmak değil, sadece Allah'a kulluk etmek olduğunu söyler:

Husûsâ niçe müddet şüğl-i ilme hasr edip vaktim
Nihâde eyledim tâk-ı ferâğa semt-i eş'ârî

Murâdım pîşgâh-ı izzete arz-ı ubûdiyyet

Ne i'lâm-ı hünermendî ne izhâr-ı sühandârî (12/ 21, 22)

Böyle bir şâirin tarîkat mensubu olabileceği düşünülür. Ancak ne kaynaklarda ne de bu konuda *Dîvân*'ında tam bir açıklık yoktur. Bununla birlikte, tasavvuf istilahlarını kullanırken samimiyetinin yanında, bu kültüre olan vukufiyetini de görmek mümkündür. O, mutasavvıf-âşığı tarif ederken aynı zamanda kendi rûhî portresini de çizer:

Gerektir girye gözde dâğ serde şerhalar tende

Miyân-ı ehl-i gamda SA'DİYÂ bir imtiyâz olsun (86/ 5)

Ayrıca dayısının oğlu, Seyyid Mehmed Kâşif'e¹⁹ gönderdiği bir mektupta:

Vâsîtî-asl u Mevlevî-etvâr

Mesnevî-hân u ma'nevî-güftâr

(III/ 3)

beytiyle onu tebcîl eder, Mesnevî okutmaya icâzet almış biri olmasından duyduğu memnuniyeti belirtir. Yine bir başka gazelinde ondan:

Husûsa sihr-i nazm-i Hazret-i Kâşifden olmuşdur

Fürûğ-endâz çün dürr-i 'Aden tebhâle-i la'lin

(69/ 6)

şeklinde bahsederek nazımının büyüleyici oluşunu ona borçlu olduğunu söyler. Bu ipuçları onun Mevlevî tarikatına mensup bir şair olmasa bile, bu kültürden uzak olmadığını, bu an'aneye mensup olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Sa'dî Çelebi, kültürünü şiirine aksettirmiş bir şairdir. San'atı ve şahsiyetiyle ilgili, *Sâlim Tezkiresi*'nde: *Ashâb-ı haysiyetden, sâhib-i fazîlet, nâzûk-tabî'at ve pür-ma'rifet, şî'r ü inşâda pâkîze-ta'bir bir muhterem-i bî-nazîr idi.*²⁰ değerlendirilmesi yapılmıştır. Şeyhî Mehmed Efendi de, eserinde *Sâlim Tezkiresi*'ndeki ifadelerin benzerlerini tekrarladıktan sonra: *Ulûm-i 'Arabîden mâ'adâ fenn-i*

¹⁸ İsmail Paşa El-Bağdâdî, *a.g.e.*, s. 304.

¹⁹ KÂŞIF (?-H. 1110/ M. 1698): Asıl adı Mehmed Sa'deddîn'dir. IV. Mehmed zamanında Rûm ilü kazaskerliği yapan Nakîbüleşrâf Es'âd-zâde'nın oğludur. Ölümü H. 1110 olup, *Mecelletü'n-Nisâb*'da belirtildiğine göre Edirnekapısı'nda Câmî'-ı Buhârî cıvarına defnedilmiştir. (Mustakîm-zâde, *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, No: 628, v. 363; Safâyî, *a.g.e.*, s. 264; Belîğ, *a.g.e.*, s. 77)

²⁰ Sâlim, *a.g.e.*, s. 261-262.

*Farsda dahi mâddî olmagla manzûm ve mensûr edâya kâdir münşî vü şâ'ir idi.*²¹ diyerek şiir ve nesre olan maharetinden başka, Arapça, Farsça ve İslâm kültürüne olan hakimiyetine dikkati çeker.

Sa'dî Çelebi'nin şiirlerinde XVI. ve XVII. yüzyıl şairlerinden Fuzûlî, Bâkî, Nâ'îlî-i Kadîm, Cevrî Çelebi ve Azmî-zâde Hâletî'nin te'sirleri az çok görülür. *Dîvân*'ındaki 10. kasîdesinde Bâkî'yi över ve onun yolunda olmak ister:

Lücce-i tab'ım olicak cûşân
Niçe bin dürri der-kenâr ederim

Her birin şâh-ı milket-i fazlın
Hâk-i dergâhına nisâr ederim

Ya'nî Bâkî Efendi tâle bekâh
Vasf-ı zâtıyla iftihâr ederim

Medh edip gülsitân-ı ahlâkın
Hâmemi 'andelîb-i zâr ederim

(10/ 7-10)

Bâkî'nin yolunda olmakla ma'nâ çarşısında çok iş yaptığını söyler:

Nakd-i endîşe-i senâsıyla
Sûk-ı ma'nâda hayli kâr ederim

Nûr-ı fazlın hayâl edersem eger
Tab'ımı mihr-i tâbdâr ederim

Vasf-ı nazmıyla gevher-i sühanım
Gûş-ı mazmûna gûşvâr ederim

Yine feyz-i zülâl-i lutfundan
Tâze bir şi'r âbdâr ederim

(10/ 11-147)

Ayrıca Bâkî'nin dillerde dolaşan:

Müje haylin dizer ol gamze-i fettân saf saf
Gûyiyâ cenge turur nîze-güzârân saf saf

redifli gazelinde sevgilinin fitne koparan yan bakışı kirpik süvarisini saf saf dizip, mızraklı askerleri savaşa hazırlarken Sa'dî Çelebi'nin aynı vezin ve redifteki gazelinde bu kez dağınık saçların saf saf olup, sevgilinin yanağına ayrı bir güzellik kattığı görülür:

²¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 79.

Rûyî üzre yaraşır zülf-i perîşân saf saf
Gülşenin revnakıdır sünbül ü reyhân saf saf (56/ 1)

Yine Bâkî'nin:

Feryâdına ol kâmetî-şimşâd yetişmez
Benzer ki onun gûşına feryâd yetişmez

şeklindeki sıkıntısı Sa'dî Çelebi'nin aynı vezindeki bir gazeline akseder:

Hâk olsa benim dergehine bâd götürmez
Ammâ bu fırâkı dil-i nâ-şâd götürmez (46/ 1)

Ancak şu farkla ki: Bâkî'de maddî güzellik, Sa'dî Çelebi'de ise manevî aşk ön plândadır. Bu itibarla, Sa'dî Çelebi'nin aşkı içten ve samimi olması bakımından Fuzûlî'ye benzer. Şu beyitler okunurken Fuzûlî hatırlanır:

O mâh-ı evc-i melâhat kenâra gelmez mi
Küşâde sâğarımız görse hâledir diyerek (61/ 3)

Ne bitâb olduğum bîmâr-ı çeşmin görüp fehmet
Perîşân hâlîmi ol zülf-i pür-hamdan kıyâs et (107/ 4)

Sa'dî Çelebi'de Nâ'ilî'nin de etkisi görülür. Sa'dî Çelebi'nin ilk gençlik yıllarında, H. 1077/ M. 1666 yılında vefat eden devrin büyük şairinin ızdırapları zaman zaman onda görülür. Nitekim:

Ne gamzeden ne gam-ı yâr-ı pür-cefâdandır
Bizim şikâyetimiz baht-ı bî-vefâdandır

Vefâsiz talihten şikâyet Sa'dî Çelebi'de:

Ne mekr-i zülf-i pür-hamdan ne te'sîr-i nighdendir
Beni ser-mest-i sevdâ eylemek çeşm-i siyehdendir (13/ 1)

şekline dönüşür.

Yine XVII. yüzyıl şairlerinden Cevrî İbrahim Çelebi (1654) *Dîvân*'ındaki 2. na'tına Hazret-i Muhammed'i öven şu matla' beyti ile başlar:

Merhabâ ey devr-i eyyâmın şeb-i sa'd-aheri
Makdemün oldı müzekkir mevlid-i Peygamberi

Bu yüksek sada Sa'dî Çelebi'nin 5. na'tına şu şekilde akseder:

Esselâm ey gevher-i tâbende kân-ı yakîn
Hatm-ı mektûb-ı nübüvvet hâtem-i engüşt-i dîn (5/ 1)

Sa'dî Çelebi'nin dikkati çeken bir başka yönü de rubâ'î tarzı şiire önem vermiş olmasıdır. O, 40 Türkçe, 1 Farsça rubâ'î yazmıştır. Gayesi, tasavvuf remiz ve mazmunlarını rubâ'înin imkânları içerisinde anlatmaktır:

Ser-menzil-i aşka biz ki sâ'î olduk
 Âyîn-i tecerrüde mürâ'î olduk
 Râzın tuyalı anâsır-ı erba'anın
 Biz sâlik-i meslek-i rubâ'î olduk

(XVIII)

Yine bir başka rubâ'îsinde:

Memnûn oluruz gamınla mahzûn olsak
 Dâna oluruz o zülfe Mecnûn olsak

Hep râh-ı mahabbetinde mebzûl ederiz
 Biz mâlik-i genc-i mâl-i Kârûn olsak

(XIX)

ifadeleri ile Sa'dî Çelebi bize, edebiyatımızda "rubâ'î şairi" olarak bilinen Azmî-zâde Hâletî'yi hatırlatır:

Mahzûn oluruz kaçan ki dilşâd olsak
 Vîrân kalırız eger ki âbâd olsak

Ol mürğ-i cefâ-perver-i aşkız biz kim
 Dâme düşeriz kafesden âzâd olsak

Sa'dî Çelebi'nin kaside ve tarihleri ile, gazel ve rubâ'îlerindeki üslûbu birbirinden farklıdır. Onun kasidelerindeki üslûbu Nef'î'ninkilerde olduğu gibi gürdür ama gümbürtülü değildir. Meselâ, Nef'î, Murad Paşa için yazdığı kasidelerinden birinde:

Evc-i hevâda sıyt-ı çekâçâk-ı tîgden
 Âvâz-ı ra'd u sâ'ika reh-güm künân olur

demektedir. Şâirin burada ç, k, t, z, r sesleri ile muharebe alanındaki kılıç seslerini duyurmaya çalıştığı açıktır. Ama Sa'dî Çelebi'de bu yoktur. Sa'dî Çelebi gerek na'tlarında, gerekse kasidelerinde sevincini ve gördüklerini başkalarıyla paylaşmak ister. Bu nedenle na't ve kasidelerine genellikle: "Müjde", "zihî", "niçe", "habbezâ", "bârekallâh", "güyyiâ" gibi temenni ve nidâ edatlarıyla başlar ve bunlarla devam eder. Meselâ, *Dîvân*'ındaki 2. na'tına:

Müjde mir'ât-ı dile ber-taraf oldı kederi
 Sûret-i şâhid-i feyz etdi yine cilveleri

(2/ 1)

beytiyle başlar ve 9 beyit sonra:

Habbezâ şâh-ı felek-taht u melâik-leşker
 Fahr eder şân-ı bülendi ile nev'-i beşeri

(2/ 11)

beyti ile insanoğlunun, Hazret-i Muhammed gibi yüce bir peygambere sahip olmasından duyduğu sonsuz sevinci duyurmaya çalışır. Yine *Dîvân*'ındaki 7. kasidesine ilkbahar mevsimini anlatan:

Bârekallâh eyledi feyz-i nesîm-i nevbahâr
Gülşen-i âlemde sun‘-ı Girdigârı âşikâr (7/ 1)

beyti ile başlar ve 6 beyit sonra:

Habbezâ fasl-ı huçeste mevsim-i ‘ayş u tarâb
Vakt-i gülgeşt-i çemen hengâm-ı seyr-i şebzezâr (7/ 7)

beyti ile bahar mevsimini anlatmaya devam eder.

Sa‘dî Çelebi, bir başka kasîdesine de yukarıda sözü edilen edatlardan "habbezâ, niçe, müjde"yi sıralayarak başlar:

Habbezâ müjde-i şevk-âver-i ferhunde eser
Habbezâ sâmi‘a-pîrâ haber-i cân-perver

Niçe müjde dür-i pâkîze-i deryâ-yı neşât
Yeridür gûş-ı dil-i âleme olsa zîver

Niçe müjde güher-i kân-ı sürûr u şâdî
Vechi var dâver-i cân eyle[ri]se zîb-i fer

Niçe müjde o kadar oldu safâ-bahşâ kim
Tûtî-i ebkemi bî-âyine gûyâ eyler

Niçe müjde eser-i âtîfet-i Rabb-i mu‘în
Niçe müjde haber-i lutf-ı meserret rehber

Müjde-i rûh-fezâ müjde-i ümmîd-küşâ
Müjde-i şevk-nümâ müjde-i şâdî-âver

Müjde-i tehniyet-i câh-ı bülendî-fetvâ
Ki şeref buldu olup feyz-i İlâhîye makar (11/ 1-7)

Şair bu edatlarla ilkbahar mevsimi karşısında sevinç müjdelerini haykırma derecesine yükseltir.

Musahip Paşa'nın kaptanlığına düşürdüğü tarihe de aynı sevinç ve dua ile başlar:

Bârekallâh zihî feyz-i nesîm-i tevfiğ
Etdi fülk-i feleği keştî-i deryâ-yı safâ (11/ 1)

Yine Musahip Paşa'nın Kasr'ı karşısında hayranlığını gizleyemez:

Bârekallâh zihî kâh-ı latîf ü zîbâ
Habbezâ menzil-i ayş u tarab u şevk ü safâ (11/ 1)

Sa'dî'nin gazel ve rubâ'ilerinde kullandığı üslûp ise genelde durulmuş ve sakinleşmiştir; onun iç dünyasını, samimi arzularını yansıtır:

Lerze-nâk olsa n'ola tenleri üftâdelerin
Sâkin-i sâha-i aşkız bulunur zelzelemiz

SÂ'DİYÂ nüsha-i rûyunda tolaşdık zülfe
'Uktedâr olmada gittikçe bizim mes'elemiz (45/ 4, 5)

Sa'dî Çelebi'nin dili de üslûbuna paralel olarak değişme gösterir. Na't ve kasîdelerindeki gür sesli oluş, beraberinde üçlü, dörtlü, beşli, hatta bir beyit boyunca devam eden Farsça terkipleri de getirir. Onun bu durumunu yüksek heyecanına bağlamak gerekir. Sa'dî Çelebi, bu kelime ve terkipleri kullanırken XVII. yüzyıla kadar dilimize girmiş yabancı kelime ve dil kurallarını zorlamaz:

Harîm-i ravza-i pâkin hemîşe oldukça
Matâf-ı ceşş-i Sürûş-ı tavâf-kâr-ı şeref (// 28)

Ya da cennet bahçesi goncalarının baştan başa açmasını Hazret-i Muhammed'in yüce yaradılışından kaynaklanan kerem ruzgârının bolluğuna bağlarken de aynı dil malzemesini kullanır:

Eser-i feyz-i nesîm-i kerem-i hulkundan
Ser-te-ser Bâğ-ı Behiştin açılır goncaları (2/ 13)

Şu örnekte de beytin tamamı terkiplerden oluşmuştur:

Mahrem-i halvet-sarây-ı kurb-i makbûl-i Hüdâ
Dâhil-i sahn-ı harîm-i râz-ı memdûh-ı güzîn (5/ 10)

Buna karşılık, gazellerindeki dil genelde daha sâde ve az terkiplidir:

Gönül dedikleri âşüfte SA'DİYÂ bilmem
Acep ruhunda mı zülfünde mi berinde midir (23/ 5)

Bir başka gazelinde de:

Kaddimiz çeng eyleyüp ney gibi efgân eyleriz
Bezm-i aşkında gör a şâhum ne kânûn eyledik (59/ 3)

Sa'dî Çelebi'nin birkısım şiirlerinde Hind Üslûbu'nun bazı husûsiyetlerinin olduğu söylenebilir. Meselâ Sebki Hindî şairleri yeni arayışlar peşinde koşmuşlar, değişik mana, mazmun, hatta yeni lâfızlar bulmada ısrar etmişlerdir.²² Şu iki beyitte Sa'dî Çelebi'ye ait yeni söyleyişlerin olduğu görülmektedir:

²² Ömer Okumuş, *Hind Üslûbu (Sebki Hindî)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı: 17, Ayır Basım, Erzurum-1989, s. 113.

Fülk-i ümîdimiz gelir sâhil-i bahr-i vuslata
Bahtımıza müsâ'id eylese rûzgârımız (38) 6)

Zerd olsa cismim n'ola te'sîr-i aşk-ıla
Zîrâ kitâb-ı hasrete cild-i müzehhebiz (40/ 3)

Bu yeni söyleyişler *Dîvân*'da oldukça geniş yer tutmaktadır:

Bütün bunlar Sa'dî Çelebi'nin san'at gücünü ortaya koyan önemli hususlardır. Sa'dî Çelebi de bunun farkındadır. Nef'iyâne övünmesi bundandır:

Benim ol hûş-edâ şâ'ir ki tîg-i tab'-ı pâkimle
Müsahhar eylemiş Bârî bana iklim-i irfânı

Bu isti'dâd-ı fitrîdir değildir kesb ile mümkün
Bihamdillah ki oldum mazhar-ı eltâf-ı Rabbânî

Halâvet buldu vasfınla o denli nazm-ı şîrînîm
Zülâl-i şî'rime leb-teşne ettim Âb-ı Hayvânı (9/ 17-19)

Nizâmî Hamsesinden nazm-ı pâkûn kalmaz ey SA'DÎ
Ki revnak-bahş-ı üslûb-ı sühandur pençe-i cânân (11/ 5)

Ana başlıklar hâlinde verilen bu hususlar dikkate alındığında Hâfız-zâde Seyyid Mehmed Sa'dî Çelebi'nin Türk edebiyatı ve XVII. yüzyıl şairleri içerisindeki yeri az çok tespit edilmiş olur.